

EVOLUȚIA STUDIILOR DESPRE VIITOR ÎN ROMÂNIA – ETAPE, PERSONALITĂȚI, METODE

THE EVOLUTION OF ROMANIAN STUDIES ABOUT THE FUTURE – STAGES, PERSONALITIES, METHODS

Col.drd. Doru POGOREANU*

Apariția studiilor prospective, după cel de-al Doilea Război Mondial, a fost receptată cu interes și în România. În anii '60 s-au inițiat demersurile ambițioase de creare a unei școli românești de prospectivă, la inițiativa lui Mircea Malița, om de știință și diplomat. Bucureștiul ajunge repede în centrul atenției, găzduind cea de-a treia *Conferință internațională a studiilor despre viitor*, în 1972, evenimentul reunind elita cercetătorilor din întreaga lume. Evoluția ulterioară va fi descendentă, din motive ideologice. După 1989, interesul pentru prospectivă se relansează relativ timid, având loc un prim exercițiu prospectiv. O nouă generație de cercetători începe să se afirme în țară și în străinătate.

The emergence of prospective studies after WWII was received with interest also in Romania. In the 60s ambitious plans were made to create a Romanian prospective school at the initiative of Mircea Malita, scientist and diplomat. Bucharest soon became an important place, by hosting the Third International Conference on Future studies in 1972, bringing together all the elite of researchers worldwide. Further developments would be descending for ideological reasons. After 1989, the interest for prospective studies was re-launched, relatively timid, one first prospective exercise took place. A new generation of researchers began to affirm in the country and abroad.

Cuvinte-cheie: studii prospective; studii despre viitor; metode prospective.

Keywords: *prospective studies; future studies; prospective methods.*

După cel de-al Doilea Război Mondial, apare o nouă disciplină, *prospectiva*, scopul acesteia fiind de a găsi soluții la evoluțiile pe termen lung ale societății. Metodele prospective câștigă teren, viitorul este analizat pornind de la modele matematice și statistice.

Domeniul prospectivei nu putea ocoli România. Evoluția este o adevărată aventură, cu momente de glorie și de interdicție, cu mari personalități și dizidenți politici, cu uitare și renaștere.

Mircea Malița, Mihai Botez, Pavel Apostol, sau Solomon Marcus, pun România pe harta studiilor prospective în anii șaptezeci, cel de-al treilea *Congres internațional al științelor despre viitor* fiind organizat la București.

Apar poli de cercetare prospectivă, dar carisma internațională a lui Malița și dizidența lui Mihai Botez, atrag reacția conducerii de partid, care anulează ani de muncă.

După 1989, revirimentul apare relativ târziu, se desfășoară primele exerciții prospective de amploare. Strategiile pe termen lung revin încet, cu o anume timiditate. Și totuși, o cultură a prospectivei întârzie să apară în România.

Studiile de prospectivă în domeniul securității și al apărării au fost rare, în anii '70 apar două tendințe: orientarea către modelarea matematică sau către propaganda de partid. După 1990, preocupările în literatura militară românească abundă de titluri care conțin termenul „viitor”, dar care nu se bazează pe studii prospective. În ultimii ani, inițiativa analizei pe termen lung a venit din zona politicii de apărare, a comunității de informații sau a tehnologiei.

Există o școală românească de prospectivă?

Startul

În perioada anilor '70, România reușește să se plaseze în elita țărilor privind studiile prospective, în consonanță cu evoluțiile pe plan internațional.

Se înființează Laboratorul de studii prospective de la Universitatea București, apare colecția „Idei

*Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
e-mail: dorupogoreanu@yahoo.com

contemporane”, cercetătorii români participă la studiile Clubului de la Roma, sau în centrele din Europa și SUA.

Tânărul Mircea Malița, diplomat, matematician, ministru al educației, în contact cu clasici ai prospectivei, ia inițiativa îndrăzneată a formării unei școli românești de perspectivă. Deja publicase „Cronica anului 2000”, carte tradusă în Cehoslovacia, Polonia, Argentina, cât și o ediție în limba germană, la București.

La sugestia lui Octav Onicescu, Mihai Botez, matematician probabilist, este numit director al Centrului de Cercetări Prospective pe lângă Universitatea București în 1967.

Laboratorul a contribuit la perfecționarea metodelor previzionale, în special referitor la metodele tendențiale vectoriale, extrapolarea statistică „fără curbe”, grafuri aleatoare cu memorie, metode Delphi analizate cu unelte ale psihologiei matematice etc. S-a organizat un curs opțional, pentru studenți, Mihai Botez va elabora un „Curs de prognoză”, considerat primul manual de perspectivă apărut vreodată.

Malița dezvoltă „abordarea matematică în relațiile internaționale”, referitoare la decizie, negociere, alianțe, acorduri, pace și război, și organizează, la Poiana Brașov, două reuniuni internaționale, cu participarea lui Mario Bunge, părintele teoriei sistemelor, Hayward Alker și Johann Galtung. Mario Bunge citează România în cartea sa, *Știință și filozofie*, drept al treilea centru activ de modelare matematică, alături de SUA și Franța¹.

Legătura cu matematica a dus la rezultate remarcabile, apare al *doilea pol de cercetare*, *Centrul de studii ale sistemelor*, condus de către matematicianul Solomon Marcus, creator al școlii de lingvistică matematică.

În jumătatea a doua a anilor 1970, la Academia Română, se înființează Comisia de Studiu a Viitorului, în 10 ani apărând 15 volume în seria „Problemele globale ale omenirii”.

Un al patrulea pol de cercetare poate fi considerat Centrul de Perfecționare a Cadrelor de Conducere din Întreprinderi (CEPECA). Acest centru a fost înființat cu sprijin ONU.

Conexiuni internaționale

Cercetătorii români sunt în contact cu pionierii studiilor prospective, aceștia vizitând Bucureștiul.

Hermann Kahn, părintele metodelor prospective, coordonatorul studiilor despre viitor la Rand

Corporation și Hudson Institute, participă la Congresul științelor despre viitor la București. Se întâlnește, între altele, cu studenții români, și la întrebarea: „Care va fi țara cu realizările cele mai importante?” uimește cu răspunsul „China”. Asistența a zâmbit, și la întrebarea „Dar Japonia?” Kahn a înlăturat ideea cu un gest din mână și a spus: „Japonia?” „Nu”².

Metodele cultivate de către americani, în special a tendințelor, au fost utilizate mai ales când se făceau studii de natură economică.

Bertrand de Jouvenel, unul dintre fondatorii școlii franceze de perspectivă, alături de filosoful Gaston Berger, a primit titlul de Doctor Honoris Causa la Universitatea București.

Mircea Malița își amintește: „Relațiile cu francezii fiind cordiale, cercetătorii noștri au recurs cu predilecție la metoda scenariilor și la teoriile lui Jouvenel. Nu era chiar în armonie cu viziunea oficială să accepți teza lui Jouvenel care susținea că *există mai mulți viitori* și aceștia prezintă interes din momentul în care sunt posibili și dezirabili. Sigur că față de tezele oficiale care considerau că există un singur viitor – al socialismului –, viitorul la plural a fost utilizat cu o anumită grijă”³.

„Prospectiva marxistă” are povestea ei, autorul cel mai citat fiind economistul francez Leon Lavalée; fost maquisard, șef al unui comando, membru al Partidului comunist. Acesta a elaborat planuri economice, pentru Cuba și pentru vietnamezii comuniști.

Au fost, de asemenea, la București: Johann Galtung, Aurelio Peccei, Eleonora Massini, Alvin Toffler.

Mircea Malița este ales membru al Clubului de la Roma condus de către Aurelio Peccei, după ce primul raport, „Limits of growth” (Limitele creșterii), produce un val de reacții la nivel mondial. Malița participă alături de alți cercetători români și străini la studii internaționale ale acestui for.

Legăturile cu centrele de cercetare internaționale erau strânse, prezența cercetătorilor români, precum Mihai Botez la Washington sau Silviu Guiașu la Manchester fiind solicitată.

Apogeul – Congresul de Științe ale viitorului

Apogeul este atins în 1972, când Bucureștiul găzduiește al treilea Congres de Științe ale viitorului, după Oslo (1967) și Kyoto (1970), reunește specialiști din 39 de țări. La sugestia

lui Johan Galtung, tema a fost „Viitorul comun al oamenilor”. Au fost 8 zile, 275 de rapoarte introductive și comunicări, în 60 de ședințe.

Participarea internațională a fost de prestigiu, majoritatea clasicilor prospectivei vin la București, începând cu președintele de onoare al conferinței, Bertrand de Jouvenel, Eleonora Massini, Carlo Virgilio, Robert Jungk, Johan Galtung, Zeheykel Dror, Ossip K. Fletchtheim, Aurelio Peccei, Jean-Luis Servan-Schreiber, Peter Menke-Glukert, Yonbeji Masuda⁴. Au mai participat: Nazli Choucri (SUA), V.I. Lubcencko (URSS), Umberto Gori (Italia), Urs Luterbacher (Elveția), Fazollah Reza (Iran), Gunnar Adler-Karlsson (Suedia)⁵. Delegați din Mexic, SUA, Iordania, India, Italia sau din țările socialiste, au fost alături de Mircea Malița, Mihai Botez sau Pavel Apostol.

Cercetătorii autentici s-au intersectat cu reprezentanți care expuneau poziția partidelor comuniste, precum I.V. Bestujev-Lada (URSS), care afirma că: „Explozia prognostică” din anii '60 în Occident a dat naștere unei vaste literaturi, proclamând nașterea unei noi „științe a viitorului” – „viitorologia” – care este îndreptată în mod limpede împotriva marxism-leninismului”⁶.

Cu certitudine, această manifestare a fost un succes, Comitetul permanent al conferinței mondiale de cercetare a viitorului a lansat propunerea de înființare a unei Federații Mondiale de studiere a Viitorului (Viitorilor), fiind consemnată în „Declarația de la București”, federație care se va constitui mai târziu la Paris.

Mihai Botez a propus: „Ținând seama de importanța crescândă a metodologiei în actuala fază a cercetării previzionale, înființarea unui *Centru internațional de studii metodologice prospective* ar facilita concertarea eforturilor de perfecționare a uneltelor de lucru ale prospectologiei”⁷.

În cadrul Adunării Generale a Federației Mondiale pentru Studiul Viitorului de la Paris, 29-30 martie 1974, s-a hotărât înființarea, la București, a unui „Centru Internațional de Metodologie a Studiilor asupra Viitorului și Dezvoltării”, prin transformarea Laboratorului de Cercetări. Mihai Botez va conduce Centrul până în anul 1977.

Centrul pentru perfecționarea cadrelor de conducere din întreprinderi (CEPECA)

Datorită lui Mircea Malița, adjunct al ministrului Afacerilor Externe, s-a ajuns la un acord

(Geneva, 30 iulie 1967), între România și ONU, pentru a fi înființat Centrul pentru perfecționarea cadrelor de conducere din întreprinderi (CEPECA) la București.

Centrul și-a început activitatea la 1 aprilie 1967. Contribuția ONU a fost de 2,8 milioane dolari SUA (din care unitatea de calcul IBM – 860 de mii dolari), iar a părții române de 5,5 milioane dolari.

CEPECA întreținea relații cu peste 60 de instituții similare din lume, acorduri de cooperare cu *British Institute of Management, London Graduate School of Business Studies* – Programul Sloan; *Bath University of Technology* din Bristol, cu YMCA, *Center for International Management Studies, Centre d'Études Industrielles* din Geneva, Centrul de perfecționare al cadrelor de conducere – PNUD/BIM – din Bulgaria, *ILO Center for International Training*, din Torino (Italia). Proiectul a permis crearea primei Școli de Management modern din România, în consonanță cu metodele și tehnicile moderne de management pe plan internațional, a utilizat calculatorul pentru activitatea de conducere a întreprinderii și a reprezentat baza informaticii profesionale în țara noastră.

Colecția Idei contemporane

Această colecție de prestigiu a prezentat publicului larg principalele curente în gândirea universală, personalități de forță ale secolului XX.

Multe dintre cărțile tipărite au abordat studiile despre viitor, începând cu un clasic al prospectivei, Bertrand de Jouvenel, „Progresul în om”, și continuând cu „Progresul științei și viitorului omului”, „Provocarea științei”, „Megatendințe”, „Noile tehnologii de vârf și societatea”, „Omenirea la răspântie”, „Omul sau natura”, „Opțiuni filosofice contemporane”, „Orașele în mișcare”, „Orizontul fără limite al învățării”, „Problemele globale și viitorul omenirii” sau „Șocul Viitorului”.

Se poate remarca în majoritatea cărților publicate în această perioadă o preocupare constantă de a fi pe filieră marxistă. Chiar și culegerea de scrieri a lui Bertrand de Jouvenel, „Progresul în om”, apărută în colecția „Idei contemporane”, este publicată și pentru că autorul scrisese o carte despre Marx.

Schema este simplă, ori autorul face referiri la Marx, ori în prefață se critică „limitele” teoriilor capitaliste, în contrast cu superioritatea celor marxiste.

Mai putem constata, la mulți autori occidentali publicați, o înclinație accentuată către ideile

socialiste, care găsesc suficiente puncte comune cu doctrina comunistă.

Dincolo de aceste aspecte, colecția surprinde prin numărul mare de traduceri din clasici ai prospectivei.

Declinul – Cazul Botez

După vizita lui Ceaușescu în China, inspirat din Revoluția culturală chineză, s-a decis că un conducător de întreprindere trebuie să fie, în primul rând, un conducător politic și s-a dispus reorganizarea Academiei Ștefan Gheorghiu, CEPECA fiind înglobată în această structură la 10 octombrie 1971. Experții CEPECA au remarcat schimbările impuse, în concordanță cu ideologia PCR, și au fost îndepărtați, pe motive de „origine socială”, cu ocazia purificărilor din decembrie 1982.

Mihai Botez, director al Laboratorului de studii prospective, intră în conflict cu autoritățile comuniste, declarându-se dizident. Este trimis la Tulcea, o formă de exil, bătut pe stradă, iar după cutremurul din 1977 centrul pe care îl conducea este mutat, studiile prospective fiind marginalizate, viitorul fiind unic, decis de către conducerea partidului.

Un prim capitol al studiilor prospective se încheie, brutal, fără glorie.

Studii prospective în domeniul apărării

În domeniul militar, studiile din anii '70 sunt în concordanță cu preocupările prospective naționale. Direcțiile de cercetare s-au axat mai ales pe domeniul cercetării operaționale, studiile prospective fiind mai rare.

Cartea „Aplicații ale cercetării prospective în domeniul militar”⁸, este una dintre primele lucrări de perspectivă care abordează domeniul militar la noi în țară.

Lucrarea, de dimensiuni modeste (145 de pagini, format A5), cuprinde capitole teoretice, referitoare la prognoza și perspectivă, cele două noțiuni fiind utilizate ca sinonime, se încearcă definiții ale termenilor. Studiul se bazează pe concepția marxist-leninistă, în stilul activiștilor de partid, cu critica metodelor și teoriilor capitaliste: „În țările capitaliste, datorită relațiilor de producție bazate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, cercetările în acest domeniu se fac ca o grefă, fără posibilitatea de programare riguroasă și de organizare rațională a viitorului, ajungându-se

la unele concluzii parțiale juste, dar la concluzii fundamentale eronate”⁹.

Este criticat și Hermann Kahn, fondatorul metodelor prospective, despre care se consideră că ajunge la concluzii absurde, în cartea sa, „Anul 2000”.

Exemplele matematice utilizate sunt de nivel tactic, bazate pe programare liniară, extrapolare analitică, prezentate fiind funcțiile de regresie și de tendință. Ultimul capitol „Concepția PCR privind apărarea patriei – fundament al cercetării prospective în armata noastră”, încheie, apoteotic, lucrarea.

În același an, 1974, apare „Prognoza și conflictele”¹⁰, volum colectiv al cercetătorilor Laboratorului de studii prospective: Mihai Botez, Liviu Grigore Diaconescu, Paul Dumitriu, Ileana Ionescu-Sisești, Titus Priboi, Mircea Silețchi.

Diferența este evidentă, referirile la autori americani și francezi sunt frecvente, alături de sovietici și români, remarcându-se referirile la „Cursul de prognoză” al lui Mihai Botez. În cuprinsul cărții găsim tot spectrul studiilor prospective la acea dată și contribuțiile școlii românești de perspectivă, considerându-se posibilă urmărirea dinamicii sistemului de relații internaționale printr-un model matematic, după studiile lui Malița, Paul Dumitriu și Mihai Botez.

Sariciniile prospectivei militare sunt definite astfel: „...prospectivei militare îi revine sarcina de a lua în considerare întregul evantai de forme posibile de agresiune directă și indirectă, împotriva țării noastre, posibilitățile lor de realizare, soluțiile și ripostele ce se impun în fiecare situație”¹¹,

Unele păreri, îndrăznețe la acel moment, consideră că un scenariu poate fi confruntat cu opinia publică, reacția acesteia fiind un factor de reglare a procesului, urmat de diminuarea pericolului dezinformării și izolarea retoricii oficiale sau de presă, care perturbă funcționarea canalelor de informare exactă!¹²

La Editura Militară mai apar: „Metode de fundamentare a hotărârilor”, autori fiind căpitan de rangul I dr. Vasile Grad, dr.ing. Vasile Stoica, Marin Andreica și Ana-Maria Preda, „Teoria jocurilor strategice”, autor Alexandru Roșu, ambele axate pe metodele cercetării operaționale, metode de simulare, jocuri de război, sau aplicații ale teoriei mulțimilor vagi în procesul de conducere.

Nu sunt informații legate de exerciții prospective în domeniul militar, sau utilizarea

metodelor prospective, cărțile apărute descriind problemele teoretice.

Renașterea – de la prospectivă la foresight

După 1989, studiile prospective renasc, cu o anume timiditate, recuplarea la studiile prospective se face greoi, în lume sunt numeroase institute de prospectivă/foresight, dar România nu mai reprezintă nimic în domeniu, Mircea Malița, și echipa inițială de specialiști, intră într-o zonă discretă, până și termenul „prospectivă” devine rar, fiind înlocuit de „foresight”.

Și totuși, la inițiativa Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică (ANCS), începe desfășurarea unui exercițiu prospectiv (2005-2006), Proiectul ROST condus de Adrian Curaj, primul exercițiu național de Foresight în Știință și Tehnologie având ca temă rolul științei în societate.

Au participat, în ateliere de lucru, reprezentanți ai administrației publice centrale, peste 800 de persoane din institute de cercetare, universități, academii, firme, asociații profesionale și patronale, ONG-uri, la chestionarele electronice au răspuns peste 5.000 de persoane. S-au analizat domeniile cercetării fundamentale în care România are rezultate, vizibilitate internațională și potențial de dezvoltare în viitor.

A rezultat o listă de 25 de priorități, grupate în opt domenii, descrise ca priorități ale investiției publice de cercetare, suplimentar fiind inclus domeniul „Spațiu de securitate”. Ca urmare a acestui exercițiu de foresight, cât și a altor studii întreprinse, guvernul a adoptat Hotărârea nr. 217 din 28 februarie 2007, privind aprobarea Strategiei naționale în domeniul cercetării-dezvoltării și inovării pentru perioada 2007 - 2013, publicată în Monitorul Oficial nr. 214 din 29 martie 2007.

După 1989, a început reconectarea la circuitul internațional științific, mulți români performând în mediile universitare din întreaga lume. Colaborările cu centrele universitare din Europa și din lume atât instituțional, cât și la nivel individual, se multiplică. Astfel, Elizabeth Florescu este director de cercetări la Millenium Project, elaborând anual „The state of future”.

Adrian Pop, director al Centrului de Studii regionale și globale în București, a organizat un sondaj privind securitatea transatlantică, noi provocări și arhitectura de apărare antirachetă, în aprilie 2012. În iunie 2013, el a prezentat sistemul

de Informații Global Futures (GFIS) la a XXI-a Conferință Mondială Federației Mondiale de Studii a viitorului (WFSF), care a sărbătorit aniversarea a 40 de ani în București.

În octombrie 2014, Centrul de Studii regionale și globale în București a fost unul dintre partenerii la al treilea Security Jam, un brainstorming online organizat de Security & Defence Agenda Bruxelles, care a reunit mii de părți interesate de securitate (ONG-uri, guverne, instituții internaționale, mass-media, grupuri de reflecție și mediul academic).

Profesorul Iulian Chifu, fost consilier prezidențial pe probleme de securitate, a coordonat elaborarea unei metode originale de analiză prospectivă, rezultatul fiind cuprins în „Prospective for Ukraine crisis”¹³.

Concluzii

Se constată un anume tip de sincretism al studiilor prospective în perioada de început, anii '70, găsind referiri atât la autorii clasici occidentali, cât și la autori sovietici, alături de autorii români.

Perioada anilor '70 a fost strălucită în studiile teoretice, România găzduind cel de-al treilea Congres internațional al studiilor despre viitor. Rațiuni de partid au restrâns în timp scurt aceste studii.

După 1989, apar primele exerciții prospective, dar o cultură prospectivă încă este în formare.

În domeniul militar și al apărării, studiile sunt rare, preponderent teoretice, iar în ultimii ani se remarcă printr-un interes sporit în acest domeniu.

Concluzionând, în această evoluție frântă, cu restartare întârziată, nevoia de prospectivă se accentuează.

NOTE:

1 Mario Bunge, *Știință și filozofie*, Editura Politică, București, 1974, pp. 368, 369.

2 *Academicianul Mircea Malița și viitorii dezirabili* Posted by Virginia MIRCEA on Apr 3rd, 2011, <http://www.cadranpolitic.ro/?p=4137>, accesat la 15.07.2015.

3 *Ibidem*.

4 *Viitorul comun al oamenilor*, Editura Politică, București, 1976, p. 87.

5 Mircea Malița, *Secolul meu scurt*, Editura Rao, București, 2015, p. 501.

6 *Viitorul comun al oamenilor*, Editura Politică, 1976, București, p. 32.

7 *Ibidem*, p. 58.

8 *Aplicații ale cercetării prospective în domeniul militar*, Editura Militară, București, 1974, p. 61.

9 *Ibidem*, p. 28.

10 Coordonator col.dr. Romul Duma, *Proгноза și conflictele*, Editura Militară, Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară, București, 1974.

11 *Ibidem*, p. 30.

12 *Ibidem*, p. 63.

13 Iulian Chifu, *Prospective for Ukraine Crisis*, Editura Rao, București, 2015.

BIBLIOGRAFIE

Chifu Iulian, *Prospective for Ukraine Crisis*, Editura Rao, București, 2015.

Coordonator col.dr. Duma Romul, *Proгноза și conflictele*, Editura Militară, Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară, București, 1974.

Malița Mircea, *Secolul meu scurt*, Editura Rao, București, 2015.

Aplicații ale cercetării prospective în domeniul militar, Editura Militară, București, 1974.

Viitorul comun al oamenilor, Editura Politică, București, 1976.

<http://www.cadranpolitic.ro/?p=4137>, *Academicianul Mircea Malița și viitorii dezirabili*, posted by Virginia MIRCEA on Apr 3rd, 2011.